

ВЕЛИКИЙ НАУКОВИЙ ПРОЕКТ

Олександр КРАСОВИЦЬКИЙ

10 РОЗМОВ
ПРО МАЙБУТНЮ
УКРАЇНУ

Харків
«ФОЛІО»
2022

Біденко Артем,
політолог

К: Де ви народилися?

Б: У Києві.

К: А хто ваші батьки?

Б: Батьки — кияни, мама в мене інженер-мікроелектронщик, вона займалася мікросхемами ще для радянських ракет, в науково-дослідному інституті «Оріон», який знаходиться в межах заводу «Більшовик», хоча не відноситься до «Більшовика», тільки розташований поряд. Тому мама в мене знає багато про мікроелектроніку, вона мені розказувала, бо я хімію дуже любив в дитинстві — про електроліти, як напиляється на мікросхеми золото, срібло, платина і таке інше. І зараз, коли ракети літають, вона досить професійно розказує, що у них з чіпами, де вони беруться. А тато в мене моряк, тобто він плавав дуже довго, до 90-х, в морському флоті, потім у річковому флоті. Потім, коли Союз розвалився, займався дрібним бізнесом. Мама з татом з 96-го не живуть разом.

К: Скільки вам було в 1991-му?

Б: Десять років.

К: Чим для вас була Україна тоді, в 91-му?

Б: Самоусвідомлення в мене прийшло років у чотирнадцять, коли почав цікавитися історією, політикою. Навіть не так: ми ходили дивитися на студентське голодування, це все відбувалося в мене на очах, у 1990—1991-му. Але для мене це було просто як якісь картинки з минулого, я ще не усвідомлював, я не розумів по-справжньому. І розпад Радянського Союзу теж пройшов повз мене, тому що нічого не змінилося. Сім'я як жила, так і жила, в принципі у перші роки нічого не мінялося. Десь 1993—1994-го пішли вже великі зміни, по-перше, економічного характеру, тому що ми різко стали бідними, не було чого їсти. Ми були класична велика сім'я, де старший мав навчитися і всіх витягнути за собою, а старший — це я. Тато перестав у якийсь момент працювати, вони з мамою розлучилися, саме тоді я почав більше цікавитися соціальними процесами, що, де відбувається. Десь у класі восьмому-дев'ятому я почав цікавитися історією серйозно, у мене було друге місце на олімпіаді по Києву з історії України. Тоді я почав розуміти ці всі нюанси, що відбулося, чому відбулося. Особливо це стосувалося періоду 1917—1921 років, прийшло якесь усвідомлення,

що Україна — це незалежна держава, що Росія не є другом, що це завжди були якісь окупанти. У мене це завжди існувало у підсвідомості, тому що моя бабуся з-під Чернівців, її дід, мій прапрадід, був в УПА, зі своїм старшим сином вони пішли в ліси і зникли. Тому в нас одна сімейна лінія наша завжди пам'ятала: комунаку на гілляку. У нас в сім'ї легенди завжди існували, хоча я киянин, первинно російськомовний, але в нас в сім'ї популярна була історія, що росіяни нам не друзі, що комуністи погані. Мій дід, мамин батько, був інженером Київміськбуду, серйозний інженер, будував хлібзаводи, і він не вступав в комуністичну партію принципово, тому що його тата після Другої світової війни — він втратив ногу, тому запізнівся на пункт збору — як ворога народу засудили до таборів, і вийшов він аж у 1954-му. І його син, мій дід, повторюю, принципово не вступав у партію. Чоловік моєї бабусі був з-під Чернівців і через це не міг розвивати кар'єру. Тому в нас була антисистемна сім'я завжди, і це було нормально.

К.: Пасивна антисистемна.

Б.: Ніхто не виходив на мітинги, але коли студенти голодували, то ми приходили, питали: чим вам допомогти.

К.: Чим для вас була релігія в дорослому віці?

Б.: З релігією в мене сформовані академічні відносини, тобто для мене, як для класичного академічного політолога, релігія — це просто один з феноменів соціального життя, з яким можна взаємодіяти. Тобто для мене релігія, особливо релігія, а не віра, це система певних взаємодій між людьми. Комуś подобається вірити в іншопланетян, комуś в Ісуса, комуś у Мухамеда і так далі, я це тільки так і сприймаю, а релігія це все організовує. Інша справа віра, тут я, так би мовити, скоріше пантеїст. Ми всі розчинені в певній енергії, яка управляє і нами, і, скажемо так, світом, і взаємодією між людьми, але ми не можемо її пізнати, тобто я пантеїст-агностик. Ми не можемо стрибнути вище за себе і пізнати задум всесвіту, який існує, а може і не існує, ми цього не можемо знати.

К.: Але ж ми впливаємо на ситуацію свідо́мо.

Б.: Нам так здається, але ми не можемо знати напевно, впливаємо чи ні, чи це передбачено, чи це фатум, чи свобода волі, тобто я в цьому плані класичний агностик — пізнання неможливе, і при цьому пантеїст. Для мене очевидно, що щось існує, якась енергія, якась сутність, яка є вищою за матеріальне, екзистенція, назвемо її так, але ми її теж не можемо пізнати, можемо тільки рухатися і якимись діями своїми впливати на те, що щось міняється.

К.: Навчання: де, чому, як?

Б.: Учився я в Дарниці, це була одна з небагатьох україномовних шкіл Києва, їх усього чи три було на той час, чи чотири.

К.: Тобто в школі українська, а вдома російська?

Б.: У школі в першому класі вчителька написала мамі в щоденнику, що це ганьба: в класі всього двоє дітей не розуміють українську, і я один з них.

К.: Батьки свідомо віддали вас в українську школу?

Б.: Так, бабуся україномовна, у нас була абсолютна підтримка всього українського, просто батьки російськомовні. Класична ситуація — мама інженер, Київ, середній клас у сьогоднішньому розумінні, білий комірець. Школа україномовна з англійською мовою і Києво-Могилянська академія, вступав паралельно до університету імені Шевченка на історію, в Могилянку — на політологію. Пройшов і туди, і туди, вибрав Могилянку. Аспірантуру не закінчив, у мене тема була «Роль і місце Ради національної безпеки і оборони в процесі ухвалення політичних рішень», науковий керівник — Литвиненко, той самий Литвиненко, що зараз голова зовнішньої розвідки. З паном Олександром ми в прекрасних стосунках залишилися, сподіваюся.

К.: Тобто після вищої школи ви вже займалися питаннями безпеки України?

Б.: Так, у мене класична політологічна освіта з курсами в Будапешті і Кракові політичних студій з тематикою «Політичні комунікації, внутрішня політика», тобто моєю спеціалізацією була внутрішня політика — партійні відносини і партійне лідерство. Відповідно, закінчивши Могилянку, я став шукати, куди вступити до аспірантури. Я побачив його, що Литвиненко займався інформаційною політикою і звернувся до нього: чи не хоче він стати моїм керівником. Він сказав: ну приходь, вступай, будемо займатися.

К.: Чим була для вас Україна вже в 25 років?

Б.: Це я вже сформулював для себе абсолютно чітко. Могилянка — це середовище, дуже орієнтоване на Захід, на Європу, там дуже багато людей, в тому числі моїх однокурсників, які планували їхати з України і робити кар'єру там. У мене з ними завжди була суперечка, я вважав, що там нам робити нема чого, ми українці, ми більшого, кращого і цікавішого доб'ємося тут. Для мене Україна — це був як локус, місце, де я живу, де я можу вільно оперувати, де мені добре, тобто це навіть не предмет для обговорення чи сумнівів, чи обдумування. Тобто в мене не було ніколи в житті моменту, коли б я думав над тим, чи не поїхати десь за Україну, навпаки, для мене все сконцентровано тут, щоб жити і робити цю країну кращою. Тому що, роблячи добре для себе, ми робимо добре для всіх, або навпаки. Я у грудні 1999 року в «Рух» вступив, був у Народному Русі ще до смерті Чорновола, ще студентом другого курсу. Це була фантастична істо-

рія в Могилянці, тому що я тусувався з націоналістами, з куном, з рухівцями, оунівцями. Пам'ятаєте, була історія із захопленням офісу комуністичної партії на Подолі, так-от захопили його мої товариші, з якими я разом навчався, це був 2003 рік, ще до Помаранчевої революції. Я туди не потрапив випадково, тому що мене не було цей тиждень, я чи захворів, чи я був у Будапешті, не пам'ятаю. Ми разом тусувалися, там була людина-провокатор, це я дуже чітко сьогодні розумію, яка всіх підбурила на те, щоб захопити офіс, і далі понеслось. Слава Богу, що у всіх, хто там був, все добре. Цю історію спровокували росіяни.

К.: Ми зрозуміємо, що наша комуністична партія була частиною російської, сьогодні, коли можна скласти різні речі в пазл, ми зрозуміємо що були російські страхові компанії...

Б.: Мобільний зв'язок, бензин, нафта — все було російське.

К.: Банки, вся ця система давала можливість фінансувати політичні партії.

Б.: Ми до цього повернемося, бо це абсолютно незрозуміла для мене річ, чому маючи всю Україну, вони все втратили.

У мене була історія, «Рух», я зацікавився цим ще в 11-му класі, а студентом ходив на зустрічі з політв'язнями. Фактично для мене історія, що росіяни впливають на нас і намагаються маніпулювати нами через все навколо, вона сама собою склалася. Я пам'ятаю, що ще в школі десь нарив матеріали, на жаль не пам'ятаю, чиє це було дослідження, про Розстріляне Відродження. Це була якась академічна робота (насправді більше популяризаторська), чого в школі ще тоді не вивчали, у мене це була настільна книжка, тобто я вже тоді прочитав про Розстріляне Відродження, про всі ці історії, про Будинок слова.

К.: На вашому прикладі можна зрозуміти, наскільки великий вплив має патріотичне виховання молоді. На той момент його не просто майже не було, а було багато антипатріотичного виховання по всій країні. Я би сказав, що для мене ще одна річ не зрозуміла: як, маючи таку кількість погано налаштованого населення, Україна тим не менш створила два Майдани, бо антимайдани були ніякими, вони не були силою. Я хочу спитати про перший Майдан, я так розумію, що ви вже були достатньо дорослим, студентом.

Б.: Так, це вже п'ятий курс.

К.: Чим він був тоді для вас?

Б.: Знову ж таки для мене це було все очевидно і зрозуміло. Просто для розуміння скажу, що в 1999 році я вже був аналітиком у Миколи Томенка, і ми вже займалися виборами Мороза на посаду мера Києва. До 2003 року я вже з Наталією Вітренко встиг посваритися. Я був на кругло-

му столі, вона виступала, а я молодий зелений пацан встав і кажу: те, що ви кажете, це все неправда, це не так. І вона мене крила останніми словами, це був перший чи другий курс. Тому на 2003 рік мій світогляд був повністю сформований: я розумів, що існує величезний вплив росіян дуже різних рівнів, і Янукович — це один із цих впливів. Я був у перший день на Майдані, коли зранку ми приїхали з моєю першою дружиною з Франківська; з вокзалу зразу поїхали на Майдан, там уже намети стояли, вночі встановлювали. Я був одним з тих, хто перший зайшов на Хрещатик і перекрив рух. Це була якась природна історія, я не пасіонарій сам по собі, а Майдан — це однозначно історія пасіонаріїв, така класична гумільовська історія, тому вони реалізувалися. Але для мене це — прийшли, вийшли, встановили, а далі я займався своїми справами. Комуś допомагав, писав блоги, статті, тобто я не та людина, яка сидить вночі в наметі. В мене інші задачі, і ці задачі я виконував і продовжую це робити. Тобто нічого не змінилося, життя не змінилося, я продовжував займатися тим, чим і займався. Перший Майдан, другий Майдан — і сьогодні це для багатьох людей якась зміна, оп — і змінилась свідомість, у мене такого ніколи не було, у мене це все логічний рух, логічне продовження того, чим я займаюся в принципі.

К.: Як політолог, ви розуміли, я впевнений, що відбувалося в 2008 році, по-перше, в Грузії, по-друге, з самітом НАТО, на якому Україну «прокатили». Я думаю, що навіть сьогоднішнього дня дуже важливо зрозуміти, чим це все було — Грузія і НАТО.

Б.: Ще цікавіша історія Тузла-2002 і Кучма. Я до того, що це історії слабкого українського керівництва, керівництва Європи, купленого росіянами, і Росії, яка хотіла і хоче впливати на все. Ці всі історії пов'язані. Тузла для мене просто була першою історією, яка дуже яскраво показала, що ми слабкі, слабкі не як нація, а слабкі тому, що не можемо домовитись, не можемо побачити сутність речей як вони є, і нас використовують.

К.: Не можемо домовитись між собою, і керівництво не слабе, а недолуге, бо не розуміє, що відбувається.

Б.: І все що далі було, це лише продовження того ж самого. Я не міжнародник, я не готовий коментувати те, що відбувалося в самій Грузії, і що на сьогодні в них сталося, це не дуже добре. Але те, як Україна тоді на це відреагувала, це було негарно, ми могли зробити більше.

К.: Єдиний позитив тоді був в тому, що президент разом з іншими президентами полетів туди.

Б.: І Рада ухвалила рішення, тобто на формальному рівні ми зробили правильно, але єдності всередині країни не було, і допомоги, яка могла бути, теж не було. З другого боку, я не знаю, не володію інформацією,

що було в самій Грузії, наскільки було раціонально допомагати. Тому що ми розуміємо, що відносно війни, яка зараз іде, всі очікували, що вона буде так само швидка як в Грузії в 2008-му, трохи постріляють — і Україна здасться. Очевидно, що ми так само ставилися до Грузії, як ставилися перші тижні до нас ті самі Штати.

К.: Мабуть, не стільки Штати, скільки Європа.

Б.: Європа в першу чергу, але Штати теж все заморозили, коли все почалося, на тиждень вони все заморозили.

К.: Але ми розуміємо, що в Україні було дуже мало набоїв для артилерії, і нам все-таки допомогли в перші дні, інакше би ми не витримали.

Б.: Звичайно, було наповнення до війни нормальне, і днів через чотири воно відновилося, коли побачили, що ми не впали в перші два-три дні, усе відновилося.

К.: Давайте про саміт НАТО більш розлого. На той момент фактично в Україні була можливість отримати ПДЧ НАТО, і це був свідомий вибір українського керівництва, але на самому саміті нам сказали: ви не Європа, не НАТО.

Б.: Тут є важливий момент, починаючи з 2014 року українське керівництво вкладає величезні зусилля в публічну дипломатію, президенти Порошенко і Зеленський багато їздять, багато виступають, вони просувають певні ідеї, борються за ці ідеї на внутрішньому, так би мовити, ринку. Ця публічна дипломатія надзвичайно важлива для формування єдності навколо певної історії, це лобіювання тих чи інших ідей. У 2008 році не було лобіювання НАТО, в такому сенсі не було на жодному з рівнів. Просто усі щось говорили, існувало тридцять відсотків населення, що умовно підтримували вступ до НАТО, тобто це був певний електорат, в розрахунку на цей електорат політики говорили, що ми це підтримуємо, ми це зробимо, але вони розуміли, що це нічого не змінить, ніхто нас не візьме, боротися за це немає сенсу, тобто це був процес для галочки — і для європейців так само.

К.: Не зовсім так, після Помаранчевого майдану у Ющенка було локальне вікно можливостей, бо європейський електорат його дуже підтримував, і він міг би натиснути на європейських політиків через європейські народи, як це робить президент Зеленський.

Б.: І як робив Порошенко в 2014-му, але Ющенко цього не робив, він зосередився на дуже важливій історії — національній ідентичності, збирав спочатку олігархів, примушував їх платити гроші, «підіймав» Батурин і так далі. Це важливо, цього у Ющенка не можна забирати, але по міжнародній політиці там було велике просідання. Помаранчеві сили перемогли, відмітили, проїхалися і далі все пішло, як і до нього йшло.

К.: 2014 рік, що ви робили в той момент, про що ви думали, коли Янукович відмовлявся від європейських перспектив України?

Б.: Це була дивна історія, тому що було очевидно, там було два моменти, які я добре зрозумів. Перший — бізнесовий, те що вони сім'єю все купили, вигнали всіх, навіть своїх. Для збереження статус-кво Януковичу потрібен був хтось, хто його підтримав би. Очевидно, що це могла бути або Росія, або Європа. Європа закрила би очі на все, що відбувається, якби Україна підсунулась ближче. І друге — було очевидно, що Європа більш вигідна партія для України.

К.: Бо вона не буде лізти в душу.

Б.: Завжди можна перехитрити, як люблять українці, зробити все по-своєму. Чому Янукович цього не зробив, я не знаю. Історію з Лукашенком, мені здається, я можу зрозуміти. Чому так відбувається? Тому що хлопчика Колю ми дуже давно не бачили, можливо, він десь у Москві, але чому так зробив Янукович, у якого всі діти були тут, онуки були тут?

К.: Наша держава була набагато сильніша, ніж Білорусія будь-коли.

Б.: Ющенко міг спокійно асоціацію просувати, тоді міг цю ідею інтенсифікувати, ми ж ВТО прийняли ще при Кучмі, а асоціація дуже сильно зависла, Ющенко нічого не робив, щоб її просувати насправді.

К.: Я думаю, що були якісь домовленості з Європою про те, що це неможливо. Мені здається, що йому щось таке казали. Янукович не підписав, це листопад, чим ви займалися тоді, чи розуміли ви що це не остаточне рішення?

Б.: Я мабуть був у Китаї із Жебрівським. Я був у Республіканській партії з 2012-го чи 2011 року з Павлом Жебрівським, був заступником голови партії, і на партійному рівні ми чітко декларували, ми були в опозиції, були проти Януковича, чітко декларували європейський курс і підписання асоціації. Як і всі, ми не знали, що відбудеться, для нас, як і для всіх, це було раптово. Конкретно в цей момент я був у робочому відрядженні в Китаї, ми пробули там тиждень чи два, і якраз у Китаї перші дні другого Майдану побачили по телевізору, коли розганяли студентів. Ми приїхали до Києва й знов продовжили займатися хто чим займався. Я більше журналістською роботою: блоги, статті, матеріали. Звичайно, що приносили пляшки на Майдан, але я не та людина, яка виступає зі сцени, а Жебрівський виступав.

К.: І далі була Небесна сотня, чим після цього для вас була Україна?

Б.: Знову ж таки нічого не змінилося, у мене завжди було розуміння, я це десь публічно декларував навіть, що єдність національна держава отримує через певні жертви, неможливо таку складну велику державу

об'єднати просто бажанням незалежності. Можуть бути різні жертви, необов'язково люди мають помирати, але жертви мають бути, бо в жертвах ми єднаємося, ми однаково ставимось до них, не можна трактувати їх по-різному, якщо людина помирає, то вона помирає, якщо Ірпінь і Буча відбулися, то вони для нас, українців, відбулися, тут немає інших трактувань, так само і Небесна сотня. Тому було розуміння, що люди себе реально принесли в жертву, щоб Україна відбулась, чому, наприклад, для мене, коли я вже був в Міністерстві інформполітики, робота щодо Майдану, сімей Небесної сотні, вона була однією з найважливіших. Ми зустрічалися з родинами загиблих, друкували про них літературу, тобто це була дуже важлива для мене історія як для політолога, це той міф, який потрібен Україні, це є міфологія в хорошому, правильному сенсі. Якщо міфології немає, то нас починають розривати на шматки.

К.: 1991 рік був дуже м'яким, і це просто продовжилось.

Б.: Усе, що в нас відбувається, дуже легко постфактум судити, зараз якісь прогнози озвучу, побачимо чи справдяться чи ні, поки що все, що говорив раніше, справджується. В Україні не було поки що інших шансів розвиватися інакше, якщо проаналізувати фігури Кучми, Кравчука, Чорновола, Лук'яненка і всіх-всіх, у нас не було Бальцеровича, не був ним Пинзеник, якби нам не хотілося. У нас капіталу людського тоді не було, цього найголовнішого ресурсу, він в 2014-му чітко з'явився, коли інші люди прийшли в державний менеджмент, прийшли в міністерства і почали працювати, але і досі в нас його недостатньо, формується дуже повільно, бо це знання, це досвід, певна сталість процесів. Тому побудувати нормальну державу дуже складно, це взагалі фантастика, що ми досі цілі, об'єднані. Якби москалі були не такі дурні, вони володіли всією Україною в 2000-х, вони б продовжили це розвивати, вони Україну спокійно могли б розірвати на кілька частин, ми б навіть не помітили.

К.: Але в 2014 році у нас з'явилося громадянське суспільство, а в чому воно до того проявлялося?

Б.: У нас до того була проблема, держава і громадянське суспільство протистояли одне одному, державний апарат був ще радянський на 99 відсотків, із старим розумінням і баченням. Політики туди відносились, це була надбудова в тому плані, вона не була пов'язана з суспільством, не представляла суспільство. Вона була певною системою в середині більшої системи, яку впихнули — і працею. А громадянське суспільство жило саме по собі, а партії — жили на гранти, на якісь внески, щось олігархи собі вкладали, якісь медіа були. Було дуже сильне протистояння: газета «День» проти політиків, «Зеркало недели» проти політиків, партії боролися, Таня Чорновол вилазила на гаражі, це була постійно аго-

нія в грецькому значенні слова. У 2014 році стався другий Майдан, перший — це теж було таке відчуття єднання, але там така проблема існувала — не було чіткого розмежування по політиках — хто, з ким, куди; були різні альянси. А в 2014-му виявилось, що все це може бути разом, може бути гармонія. Були окремо політики, окремо громадянське суспільство, а коли переміг Майдан, виявилось, що вони ще й можуть співпрацювати. Громадянське суспільство дає кадри, ці кадри входять в державний апарат і впливають на те, щоб державний апарат став радянським на сорок відсотків, а не на 99, і таким він сьогодні залишається. У нас виник нормальний симбіоз між громадянським суспільством і державним апаратом, і він досі існує, цей симбіоз, ми перестали бути ворогами.

Є моя особиста історія громадянського суспільства до і після 2014-го. Я десять років очолював Асоціацію зовнішньої реклами, це класична громадська організація — асоціація підприємств, Trade Union, те що є за кордоном, структура, яка займається лобюванням певних бізнес-інтересів. Я входив у гуманітарну раду при Кабміні, я спілкувався з багатьма депутатами, входив у раду при Комітеті з питань свободи слова, як представник громадянського суспільства. Тоді рівень вирішення питань і лобювання стосувався скоріше балансу інтересів різних бізнес-структур, тобто у політиків і держслужбовців були якісь бізнеси, вирішення тих чи інших питань стосувалося в основному їх бізнес інтересів. Якщо ти знайшов, кому що треба, значить, ти вирішив свою проблему. Як зараз пам'ятаю, був якийсь депутат-комуніст, який не сіло не впало подав законопроект 2010—2011-го про заборону зовнішньої реклами вздовж доріг — от він вирішив, що це погано. Ключове питання моїх бізнесменів, кого я представляв, підприємців: дізнайся в нього, що йому треба, що він хоче, бо ми не розуміємо. 2014 рік, тотальні зміни, почали конкурувати ідеї, а питання те саме залишилося — прибрати зовнішню рекламу вздовж доріг, але тепер це була ідеологія, тобто були політичні сили, які виходили і казали: ми проти тому і тому. Я вже покинув асоціацію, але продовжив слідкувати за цими історіями, і підприємці доводять, що не в усіх країнах це працює так і так. Реформа, яка була ініційована ще в Києві в сьомому чи восьмому році, реформа зовнішньої реклами, в 2014-му, через п'ять років не працювала. У нас розроблені були презентації — як, що має відбутися, хто має піти. Ідея була, що всі власники конструкцій зрізають рекламні стенди пропорційно: у кого було сто, той ріже п'ятдесят, у кого було десять, той ріже п'ять, і ми зменшимо вдвічі кількість конструкцій, ось така логічна історія. Але, повторюю, до 2014 року вона не запрацювала, тому що там були свої інтереси, політики, свій бізнес, а після 2014-го ця історія

була спокійно реалізована. Так, це був тривалий період, п'ять років, але за п'ять років у Києві вона реалізована.

К.: Ефективність цього бізнесу зросла майже вдвічі.

Б.: Зараз складніше, бо війна, але взагалі так.

К.: Повернемося до того, з чого ми починали, 2014 рік, точніше кінець 2013-го, ми розуміємо, що для росіян тут був лояльний президент, повністю свій прем'єр-міністр, абсолютно свій, ще й громадянин Росії, міністр оборони, голова СБУ, лояльний міністр внутрішніх справ. Російські банки, які працюють на українській території, вирішене питання Чорноморського флоту в Криму, і дуже низька вартість українського бізнесу.

Б.: І культурний фон повністю російський: російська музика, російські фільми.

К.: Інформаційна сфера теж російська.

Б.: Культурна, я маю на увазі інформаційну культуру, тобто українська була маргінесом, причому умовна українська музика чи література, ще в 2000-х пережила певний сплеск, якщо брати літературу. Неборак, Андрухович, Ірванець, Дашвар, у 2010-х все це пішло вниз, і музика так само, і кіно так само.

К.: Чому вони не пішли мирним шляхом, яким можна було це все зробити, як вони зробили до речі з Білоруссю?

Б.: Версія в мене може бути лише одна, вона стосується політичної психології, логічних якихось пояснень цьому не існує, Realpolitik, і всі теорії говорять про те, що мудрий правитель, навіть якщо він диктатор, бачить, що легким шляхом, меншими зусиллями може добитися дуже багато чого, він вже добився фактично, і якісь додаткові дії непотрібні. Тут включається виключно політична психологія, якщо в людини є якийсь невроз політика, цей невроз починає працювати. Скоріше за все в Путіна і його близького оточення (ще в когось, ми цього не знаємо, ми не можемо знати, що в людей в голові твориться, поки з ними не поговорять спеціалісти), але в них, очевидно, є якісь невротичні переживання у зв'язку з розвалом Радянського Союзу і появою незалежної України, появи українців як нації. Очевидно, ці переживання викликають не просто бажання управляти і домінувати, а бажання вчиняти насилля, тобто це вже девіація, це збочення. Це не класичний аб'юз, коли є той, хто веде і кого ведуть, а це аб'юз зі збоченням, із насиллям, із побиттям і т. ін., якщо брати сімейні стосунки.

К.: Мені здається, що ця історія взагалі про психологію російської, потім радянської, потім знову російської влади, бо здебільшого туди приходять люди з синдромом гвалтівника.

Б.: У суспільстві це вважається нормальним.

Зміст

Біденко Артем, <i>політолог</i>	3
Бугров Володимир, <i>ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка</i>	27
Валетов Ян, <i>письменник</i>	47
Давидюк Микола, <i>політолог</i>	65
Марцінків Руслан, <i>міський голова Івано-Франківська</i>	84
Маслов Леонід, <i>розвідник</i>	102
Немчінов Олег, <i>міністр Кабінету Міністрів України</i>	123
Омелян Володимир, <i>боєць ТРО ЗСУ</i>	137
Сапронов Юрій, <i>бізнесмен</i>	154
Яневський Данило, <i>історик</i>	169